

DAVLAT XARIDLARI TIZIMIDA SHARTNOMA SHARTLARINI
BAJARISH VA TO'LOV INTIZOMINI YAXSHILASH CHORALARI

Nishonov Jahongir Qaysarovich

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi magistranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasida davlat xaridlari tizimi doirasida shartnomalar shartlarini bajarish holati va to'lov intizomi muammolari tahlil qilinadi. Tadqiqotda pudratchilar va buyurtmachilar o'rtasidagi moliyaviy munosabatlar, shartnomaviy majburiyatlarning bajarilishini monitoring qilish tizimi, hamda to'lovlarning o'z vaqtida amalga oshirilishini ta'minlash bo'yicha dolzarb muammolar ko'rib chiqilgan. Shuningdek, mavjud kamchiliklarni bartaraf etish, hisob-kitob jarayonlarini raqamlashtirish, va nazorat mexanizmlarini kuchaytirish orqali to'lov intizomini yaxshilashga qaratilgan taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: davlat xaridlari, shartnoma shartlari, to'lov intizomi, moliyaviy nazorat, shartnomaviy majburiyat, raqamlashtirish, monitoring tizimi, buyurtmachi, pudratchi

Kirish. Davlat xaridini amalga oshirish bo'yicha xo'jalik shartnomalarini tuzish, uni amalga oshirish, o'zgartirishlar kiritish va shartnomani bekor etish kabi munosabatlar, O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik Kodeksi (4-paragraf), O'zbekiston Respublikasining 1998 yil 29 avgustdagi "Xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatining shartnomaviy-huquqiy bazasi to'g'risida"gi Qonuni va boshqa hujjatlar asosida amalga oshiriladi.

Shartnoma munosabatlarida "majburiyat" tushunchasi muhim ahamiyatga ega. **Majburiyat** - bu odatda yozma ravishda rasmiylashtirilgan, so'zsiz bajarilishi talab qilinuvchi va'da demakdir. Iqtisodiy mazmuniga ko'ra majburiyat fuqarolik huquqiy munosabati bo'lib, ma'lum bir shaxs (qarzdor) boshqa bir shaxs (kreditor) manfaati hisobiga ma'lum bir harakatlarni amalga oshirishi, ya'ni: mol-mulkni berish, ish bajarish, xizmat ko'rsatish, pul to'lash yoki ma'lum harakatlardan voz kechish va boshqa shu kabilarni amalga oshirilishini anglatadi.

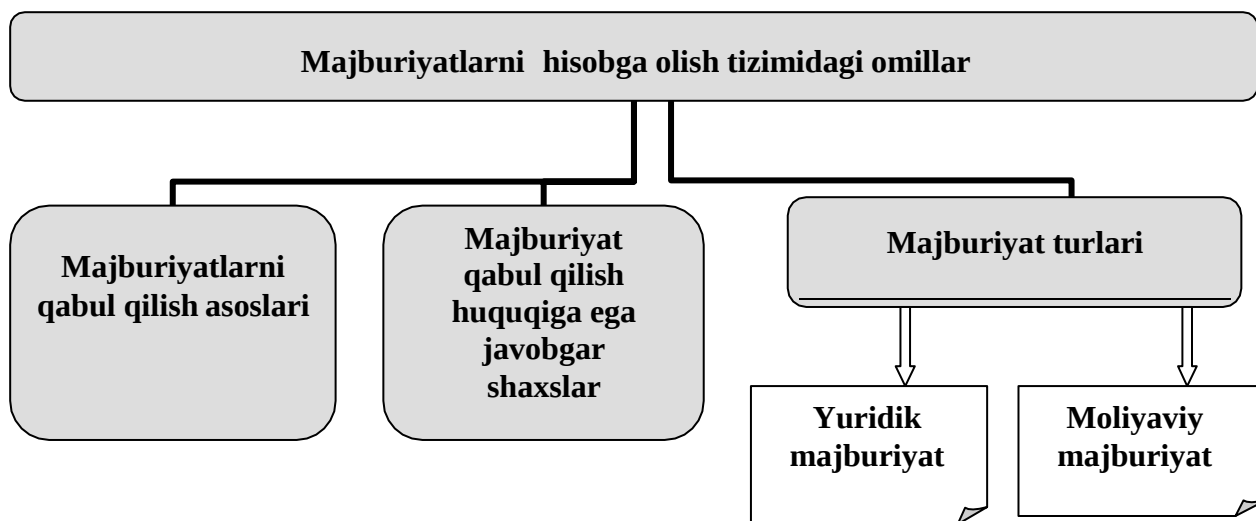
Majburiyat, xuquqiy-meyoriy hujjatlarga asosan, uni qabul qilish huquqiga ega bo'lgan shaxs tomonidan qabul qilinadi.

Byudjet tashkiloti tomonidan majburiyatlarni qabul qilish – bu byudjet tashkiloti tomonidan smeta xarajatlarida ko'zda tutilgan mablag'lar doirasida kelajakda moliyaviy harajatlarni amalga oshirish harakatidir. Qabul qilinadigan

majburiyatlar summasi tasdiqlangan byudjet mablag'lari meyoridan oshib ketmasligi lozim.

Majburiyatlarni hisobga olish tizimida uch asosiy omil mavjud (1-rasm).

**1-rasm. Davlat xaridlari bo'yicha majburiyatlarni hisobga olish
tizimidagi omillar**

Byudjet mablag'lari oluvchi byudjet tashkiloti rahbari yoki u tomonidan vakolat berilgan boshqa mas'ul shaxslar, majburiyatlarni qabul qilish huquqiga ega bo'ladilar.

Yuridik majburiyat – yuridik (jismoniy) shaxslarning imzolangan shartnomalar va tegishli hukumat organining qarori natijasida ikkinchi shaxs oldida yuzaga keladigan majburiyatidir (2007 yil 5 dekabrda 1746-sonli ro'yxatdan o'tgan, "O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining G'aznachiligi va uning hududiy bo'linmalarida byudjetdan mablag' oluvchilarning hisob varaqlarini yuritish qoidalari". Moliya vazirligining 2007 yil 17 oktabrdagi 93-sonli buyrug'iga ilova.).

Yuridik majburiyatlarni hisobga olishning asosiy maqsadi byudjet nazoratining samaradorligini yanada oshirish, ya'ni xarajatlarning tasdiqlangan rejadan oshib ketishiga yo'l qo'ymaslikdir.

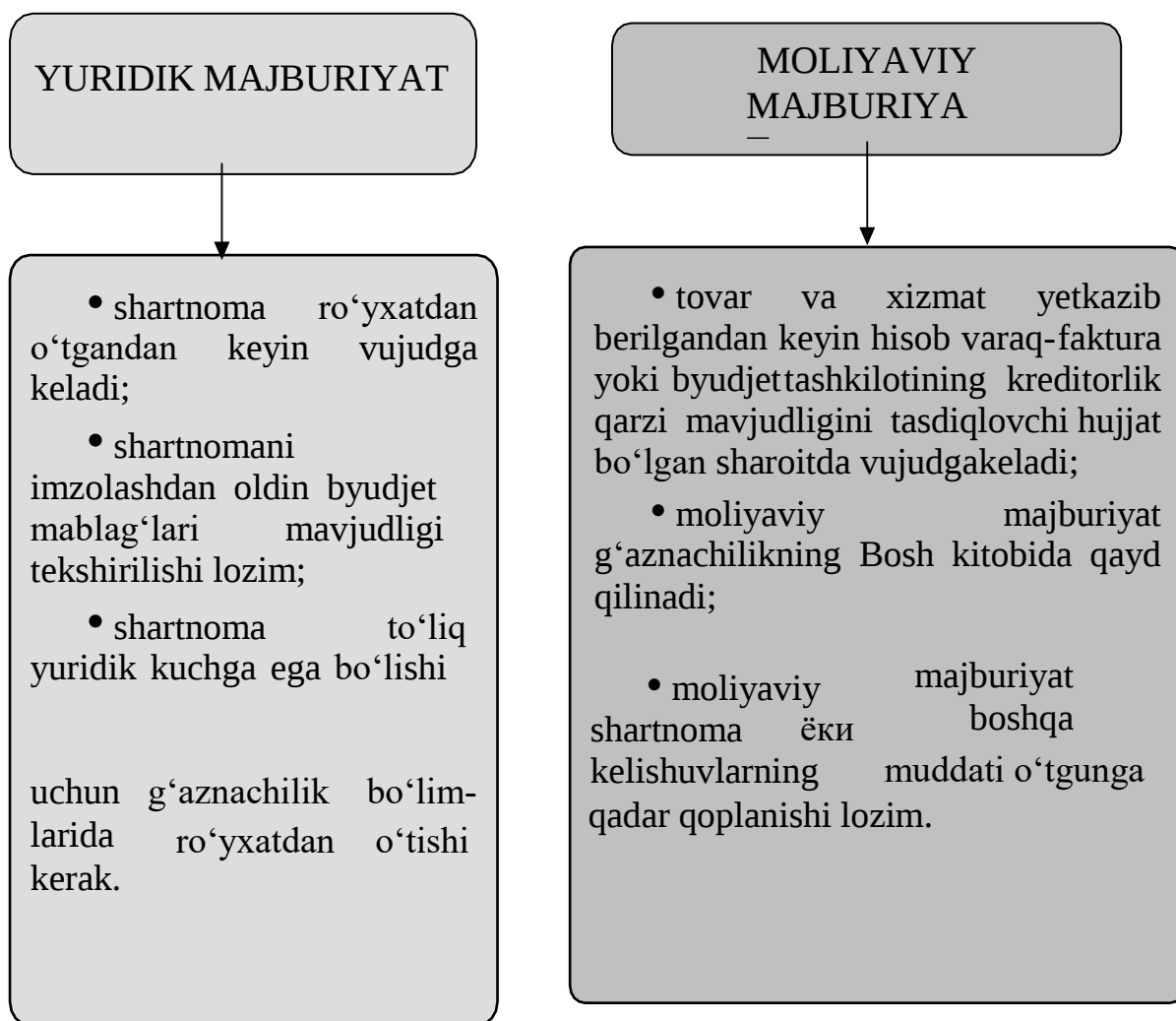
Moliyaviy majburiyat – yuridik (jismoniy) shaxslarning tovarlar yetkazib berilganligini (ishlar bajarilganligini, xizmatlar ko'rsatilganligini) tasdiqlovchi, shuningdek, ish haqi bo'yicha ishchilardan qarzдорlik (hisob-kitob hujjatlaridan hisoblangan), sud qaroriga asosan byudjet to'lovlaridan qarzдорlik va byudjet tashkilotni mahsulot yetkazib beruvchilarga va to'lovni oluvchilarga pul o'tkazishga majburlovchi boshqa hujjatlar asosida yuzaga keladi (2-rasm).

Moliyaviy majburiyatning yuzaga kelishi tegishli hujjatlar bilan tasdiqlanishi

talab etiladi. Masalan, hisob varaq-fakturalar, ishlar bajarilganligi yoki xizmatlar ko'rsatilganligini tasdiqlovchi qabul qilib olish-topshirish dalolatnomalari, ish haqi qaydnomalari va boshqa shu kabi hujjatlar. Mazkur hujjatlar tegishli vakolatga ega bo'lgan mas'ul shaxslartomonidan imzolanishi va tashkilot muhri bilan tasdiqlanishi shart.

Tomonlardan biri shartlashilgan muddatda tadbirkorlik faoliyati sohasida tovarlarni berish, ishlarni bajarish yoki xizmatlar ko'rsatish majburiyatini oladigan, ikkinchi tomon esa, tovarlarni, ishlarni, xizmatlarni qabul qilib olish va ularning haqini to'lash majburiyatini oladigan kelishuv **xo'jalik shartnomasi** deyiladi.

2-rasm. Yuridik va moliyaviy majburiyatlar

1998 yil 29 avgustdagi 670-I-sonli "Xo'jalik yurituvchi subektlar faoliyatining shartnomaviy-huquqiy bazasi to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi qonuni bu jarayonni tartibga soluvchi eng asosiy qonun hujjatlari bo'lib hisoblanadi.

Qonunga ko'ra, tadbirkorlik faoliyati sohasidagi shartnomaviy munosabatlarning asosiy tamoyillari quyidagilardan iborat:

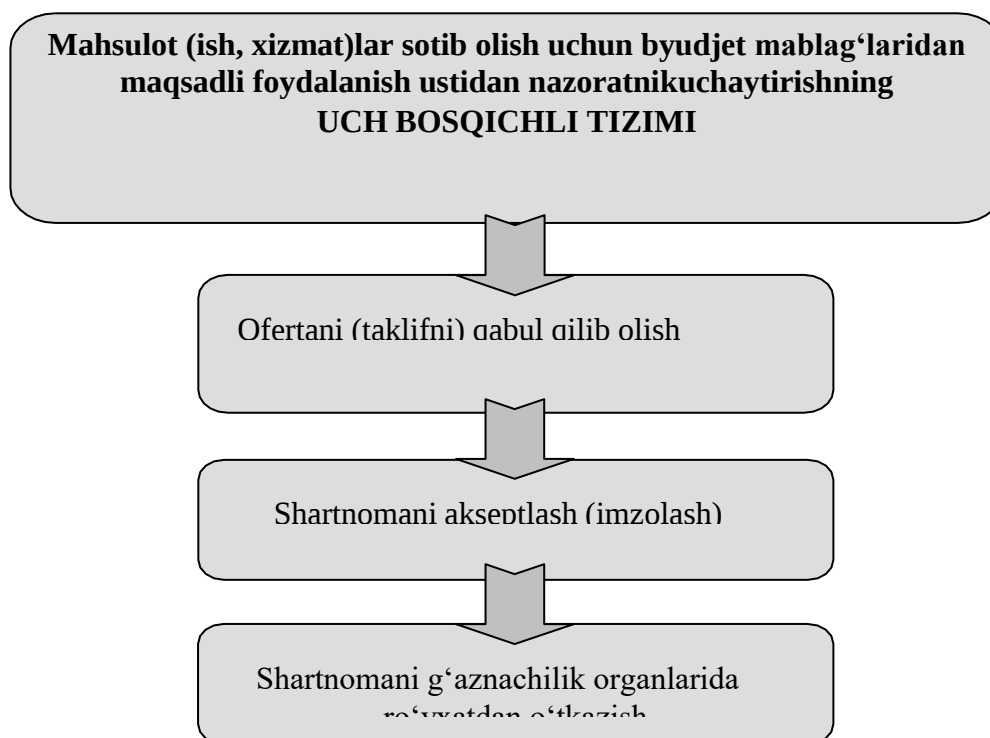
- xo'jalik shartnomalarini tuzishning erkinligi;
- taraflarning o'zaro manfaatdorligi;
- shartnoma intizomiga rioya etish;
- taraflarning o'zaro mulkiy javobgarligi.

Xo'jalik shartnomasi, qoida tariqasida tomonlardan birining oferta (shartnoma tuzish haqida taklif) yo'llashi va ikkinchi tomon uni akseptlashi (taklifni qabul qilishi) yo'li bilan tuziladi.

Byudjet mablag'lari oluvchilarining shartnomalarini ro'yxatdan o'tkazish tartibi (2009 yil 16 sentabrda ro'yxatgan olingan 2007-sonli "Davlat byudjetining g'azna ijrosi qoidalari" asosida tuzilgan.).

Agar tomonlar o'rtasida shartnomaning barcha muhim shartlari bo'yicha kelishuvga erishilgan bo'lsa, xo'jalik shartnomasi tuzilgan deb hisoblanadi.

Xo'jalik shartnomalari, ularni imzolashga tayyorlash jarayonida xo'jalik yurituvchi subyektlarning yuridik xizmati yoki jalb etilgan advokatlar tomonidan qonun hujjatlariga muvofiqligi yuzasidan tekshirib ko'rilishi kerak.

3-rasm. Mahsulot (ish, xizmat)lar sotib olish uchun byudjet mablag'laridan maqsadli foydalanish ustidan nazorat

Qonun hujjatlarida belgilangan eng kam ish haqi miqdorining ikki yuz baravaridan ortiq summadagi xo‘jalik shartnomalari, xo‘jalik yurituvchi subyektlar yuridik xizmatining yoki jalb etilgan advokatlarning yozma xulosasidan keyingina tuziladi (O‘zbekiston Respublikasining 1998 yil 29 avgustdagi “Xo‘jalik yurituvchi subyektlar faoliyatining shartnomaviy-huquqiy bazasi to‘g‘risida”gi qonunining 21-moddasi.).

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 27-iyuldagi PF–6269-sonli Farmoni “Davlat moliyaviy boshqaruv tizimini yanada takomillashtirish to‘g‘risida”.
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 16-apreldagi 310-son qarori “Davlat xaridlarida shartnoma tuzish va bajarilishini nazorat qilish tartibi to‘g‘risida”.
3. Melikulov S.M. (2022). *Davlat xaridlarida shartnoma majburiyatlari va ularning bajarilishini ta'minlash masalalari*. Toshkent: “Yangi asr avlodi” nashriyoti.
4. Qo‘chqorov J.B. (2023). “Davlat xaridlarida to‘lov intizomi va uning iqtisodiy samaradorlikka ta’siri”. *Moliyaviy boshqaruv jurnali*, 1(2), 40–47.
5. O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi rasmiy veb-sayti – <https://www.mf.uz> (murojaat qilingan sana: 2025-yil 20-aprel).
6. World Bank. (2023). *Uzbekistan: Improving Public Procurement and Contract Management for Better Service Delivery*. Washington, D.C.: The World Bank Group.
7. OECD. (2022). *Contract Execution and Payment Discipline in Public Procurement*. Parij: OECD Publishing.